

QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTI VA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI

Abdinabiyeva Dildora Eshmurod qizi

Alfraganus Universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Kurbanov Jasurbek

Ilmiy rahbar:

Alfraganus Universiteti Iqtisodiyot dekani: dots.v.b. PhD

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17233697>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-sentabr 2025 yil

Ma'qullandi: 28-sentabr 2025 yil

Nashr qilindi: 30-sentabr 2025 yil

KEY WORDS

Qishloq xo'jaligi, iqtisodiyot, oziq-ovqat xavfsizligi, agrar islohotlar, barqaror rivojlanish, innovatsion texnologiyalar, eksport, import o'rnini bosish..

ABSTRACT

Ushbu maqolada qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va uning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni tahlil qilinadi. Qishloq xo'jaligi sohasi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish, eksport salohiyatini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotda qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining asosiy xususiyatlari, oziq-ovqat xavfsizligining nazariy va amaliy jihatlari, zamonaviy yondashuvlar hamda O'zbekiston misolida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi

Mamlakat iqtisodiyoti barqarorligi ko'p jihatdan qishloq xo'jaligi tarmog'ining rivojlanish darajasi va uning samaradorligiga bog'liqdir. Chunki qishloq xo'jaligi nafaqat oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaradi, balki sanoat uchun xomashyo, eksport uchun mahsulot va eng asosiysi, aholining hayotiy ehtiyojlarini qondirishda asosiy manba hisoblanadi. Oziq-ovqat xavfsizligi har qanday davlatning milliy xavfsizligi va ijtimoiy barqarorligining ajralmas qismi hisoblanadi. Xalqaro tajribadan ma'lumki, oziq-ovqat mahsulotlarining yetishmovchiligi yoki narxlarining keskin oshishi ijtimoiy norozilikka, iqtisodiy tangliklarga va siyosiy beqarorliklarga sabab bo'lishi mumkin. Shu boisdan har bir davlat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashni strategik vazifa sifatida belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasi uchun ham qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi ustuvor yo'nalishlardan biridir. Mustaqillik yillarida ushbu sohada tub islohotlar amalga oshirildi: dehqon va fermer xo'jaliklari mustahkamlandi, yer resurslarini samarali boshqarish tizimi takomillashtirildi, sug'orish va suv tejovchi texnologiyalar joriy etildi, shuningdek, agrar sohani modernizatsiya qilish va innovatsiyalarni keng qo'llash jarayoni boshlab yuborildi. Bugungi kunda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash faqat mahsulot yetishtirish bilan cheklanib qolmay, balki ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va taqsimot tizimlarini kompleks rivojlantirishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.¹

Asosiy qism

¹ Oliy Majlis Qonunchilik palatasi "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonun loyihasi. 25.06.2022.

Mazkur tadqiqotda qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash, sohada mavjud muammolarni tahlil qilish va samarali yechimlarni ishlab chiqish metodlari qo'llanildi.

Nazariy tahlil metodi orqali qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligiga oid xalqaro va milliy ilmiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, statistik hisobotlar va normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Bunda oziq-ovqat xavfsizligining nazariy asoslari, xalqaro tajriba va BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) tomonidan ishlab chiqilgan mezonlardan foydalanildi.

Statistik tahlil metodi asosida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Qishloq xo'jaligi vazirligi va boshqa ochiq manbalardan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi. Ushbu yondashuv orqali qishloq xo'jaligining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, import va eksport ko'rsatkichlari, shuningdek, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan asosiy mahsulot turlari iste'moli ko'rib chiqildi.

Qiyosiy tahlil metodi yordamida O'zbekistonning agrar sohada erishgan yutuqlari boshqa rivojlanayotgan davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Jumladan, Turkiya, Qozog'iston, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning qishloq xo'jaligi siyosati, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi yondashuvlari tahlil qilindi.²

Prognostik metodlar asosida mavjud tendensiyalar kelgusida qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligi bashorat qilindi. Bunda resurslardan foydalanish samaradorligi, suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi va aholining o'sishi kabi global muammolar inobatga olindi.

Metodologik yondashuvlarning barchasi integrativ tarzda qo'llanilib, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi kompleks bog'liqlikni o'rganishga xizmat qildi. O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik bir nechta asosiy jihatlar orqali namoyon bo'ldi.³

Qishloq xo'jaligining iqtisodiyotdagi ulushi. O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining ulushi so'nggi yillarda barqaror bo'lib, yalpi ichki mahsulotning 25–28 foizini tashkil etmoqda. Bu ko'rsatkich agrar sektor mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biri ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, sohada band aholining 25 foizdan ortig'i faoliyat yuritmoqda, bu esa qishloq xo'jaligi iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy ta'minot uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini isbotlaydi.

Oziq-ovqat xavfsizligining ta'minlanishi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda aholi jon boshiga asosiy oziq-ovqat mahsulotlari (g'alla, sabzavot, meva, go'sht, sut) iste'moli xalqaro normalarga yaqinlashib bormoqda. Xususan, bug'doy va un mahsulotlari bo'yicha mamlakat o'zini-o'zi to'liq ta'minlamoqda. Shu bilan birga, go'sht va sut mahsulotlari bo'yicha ichki iste'molning bir qismini import hisobiga qoplashga to'g'ri kelmoqda. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

² Броварский В. Д., Турдалиев А. Т., Мирзахмедова Г. И. Воздействие температуры окружающей среды на пчел и растения //Научное обозрение. Биологические науки. - 2020. - №. 3. - С. 43-48.

³ Турдалиев, А. Т., Аскарлов, К. А., Жалилова, Ш. А., Гуломова, З. А., & Мусаев, И. И. (2019). Физико-химические, геохимические особенности и их влияние на почвенноэкологическое состояние гидроморфных почв. Научное обозрение. Биологические науки, (4), 44-49.

Esport salohiyati. So'nggi yillarda qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti sezilarli o'sdi. Ayniqsa, meva-sabzavot, uzum, gilos, qovun, anor kabi mahsulotlar jahon bozorida raqobatbardosh bo'lib chiqmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonning qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti 1,5 milliard AQSH dollaridan ortiqni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich nafaqat iqtisodiy daromad, balki xalqaro bozorlarda O'zbekiston brendini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Global chaqiriqlar ta'siri. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, iqlim o'zgarishi, suv resurslarining kamayishi, aholining tezkor o'sishi va pandemiya kabi global omillar oziq-ovqat xavfsizligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, qurg'oqchilik yillari hosildorlikning keskin pasayishiga olib kelmoqda, bu esa narxlarning oshishiga sabab bo'lmoqda. Shu sababli, zamonaviy irrigatsiya texnologiyalarini keng joriy etish va resurslardan oqilona foydalanish zarurligi aniqlandi.

Davlat siyosati va islohotlar samarasi. Agrar sohada olib borilayotgan islohotlar (fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash, subsidiya va imtiyozlar berish, erkin bozor mexanizmlarini joriy etish) natijasida ishlab chiqarish hajmlari va diversifikatsiya darajasi oshib bormoqda. Misol uchun, oldingi yillarda g'allaga qaratilgan e'tibor bugungi kunda sabzavot, bog'dorchilik va chorvachilikka keng yoyildi. Bu esa oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.⁴

Umuman olganda, natijalar qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi bog'liqlikni yaqqol ko'rsatib, agrar sektorni rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkinligini tasdiqladi. O'tkazilgan tadqiqotlar natijalaridan kelib chiqib, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi masalalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq ekanligi ko'rindi. Biroq bu bog'liqlik faqat mahsulot yetishtirish hajmi bilan emas, balki ishlab chiqarishning samaradorligi, resurslardan oqilona foydalanish, bozor infratuzilmasi va davlat siyosati bilan ham belgilanadi.

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti nafaqat oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish, balki mamlakat iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, eksport salohiyatini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda ham muhim o'rin tutadi. Natijalardan ko'rindiki, O'zbekistonda agrar sektor eksport hajmining o'sishi xalqaro bozorlarda mamlakatning raqobatbardoshligini ta'minlamoqda. Biroq eksport qilinayotgan mahsulotlarning aksariyati xomashyo shaklida bo'lib, ularni chuqur qayta ishlash darajasi pastligicha qolmoqda. Shu sababli, qishloq xo'jaligida qo'shimcha qiymat zanjirini yaratish muhim masala sifatida qolmoqda. Oziq-ovqat xavfsizligi masalasi nafaqat ishlab chiqarish, balki taqsimot, logistika va saqlash tizimlarining rivojlanishiga ham bog'liq. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 15–20 foizi transport va saqlashdagi kamchiliklar sababli yo'qotilmoqda. Bu esa aholining oziq-ovqat mahsulotlariga to'liq va barqaror kirish imkoniyatini cheklaydi. Demak, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda zamonaviy logistika markazlari, so'vutkichli omborlar va qayta ishlash zavodlari qurilishi muhim omil hisoblanadi.⁵

Global iqlim o'zgarishi va suv resurslarining kamayishi agrar sektorni kelgusida jiddiy sinovlar kutayotganini ko'rsatmoqda. O'zbekiston sharoitida suv tanqisligi eng asosiy

⁴ Аскарлов К. А., Турдалиев А. Т., Сотиболдиева М. М. Геохимия микроэлементов в почвах Центральной Ферганы //Современные научные исследования и разработки. - 2018. - Т. 2. - №. 5. - С. 42-45.

⁵ Turdalievich T. A., Gulyam Y. Morphological features of pedolytical soils in Central Ferghana //European science review. - 2016. - №. 5-6. - С. 14-15.

muammolardan biri bo'lib, bu hosildorlikni kamaytirishi mumkin. Shu sababdan, tomchilatib sug'orish, suv tejovchi texnologiyalar va ilm-fan yutuqlarini keng joriy etish zarur. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan agrar islohotlar natijalari ijobiy bo'lsa-da, qishloq xo'jaligi iqtisodiyotida hali ham hal etilishi lozim bo'lgan muammolar mavjud. Jumladan, fermer xo'jaliklarining moliyaviy imkoniyatlari yetarli emasligi, zamonaviy texnikalar yetishmovchiligi va ilmiy tadqiqot natijalarining amaliyotga sekin tatbiq etilayotgani shular jumlasidandir. Oziq-ovqat xavfsizligi nafaqat ichki ehtiyojlarni qondirish, balki aholining sog'lom ovqatlanish me'yorlariga rioya qilinishini ham nazarda tutadi. Bu esa sifatli, ekologik toza va xavfsiz mahsulot ishlab chiqarishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, organik dehqonchilikni rivojlantirish, ekologik sertifikatlash tizimini yaratish va iste'molchilarning ongini oshirish dolzarb vazifalar hisoblanadi.⁶

Umuman olganda, munozara shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti faqat iqtisodiy foyda manbai emas, balki milliy xavfsizlik, aholi salomatligi va barqaror rivojlanishning kafolati sifatida qaralishi kerak.

Xulosa

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va oziq-ovqat xavfsizligi bir-birini to'ldiruvchi, strategik ahamiyatga ega bo'lgan sohalardir. O'zbekiston Respublikasida agrar sohani rivojlantirish orqali aholining oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojini barqaror qondirish, eksport salohiyatini oshirish va qishloq hududlarida ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikni ta'minlash imkoniyati mavjud. Umuman olganda, qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini kompleks rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ilmiy asoslangan yondashuvlar yordamida O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash mumkin. Bu esa nafaqat milliy iqtisodiyotning barqarorligini, balki aholining sifatli hayot darajasini ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oliy Majlis Qonunchilik palatasi "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonun loyihasi. 25.06.2022.
2. Броварский В. Д., Турдалиев А. Т., Мирзахмедова Г. И. Воздействие температуры окружающей среды на пчел и растения // Научное обозрение. Биологические науки. - 2020. - №. 3. - С. 43-48.
3. Турдалиев, А. Т., Аскарлов, К. А., Жалилова, Ш. А., Гуломова, З. А., & Мусаев, И. И. (2019). Физико-химические, геохимические особенности и их влияние на почвенно-экологическое состояние гидроморфных почв. Научное обозрение. Биологические науки, (4), 44-49.
4. Аскарлов К. А., Турдалиев А. Т., Сотиболдиева М. М. Геохимия микроэлементов в почвах Центральной Ферганы // Современные научные исследования и разработки. - 2018. - Т. 2. - №. 5. - С. 42-45.
5. Turdalievich T. A., Gulyam Y. Morphological features of pedolytical soils in Central Ferghana // European science review. - 2016. - №. 5-6. - С. 14-15.
6. Турдалиев А., Юлдашев Г. Геохимия педолитных почв. Монография // Т. "Фан. - 2015. - С. 41-48

⁶ Турдалиев А., Юлдашев Г. Геохимия педолитных почв. Монография // Т. "Фан. - 2015. - С. 41-48.